

De Grote Oorlog

Martin Kraaijestein
Paul Schulten

De Grote Oorlog

*De CANON van de
Eerste Wereldoorlog
1914-1918*

WALBURG PERS

© 2014 Martin Kraaijestein en Paul Schulten,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

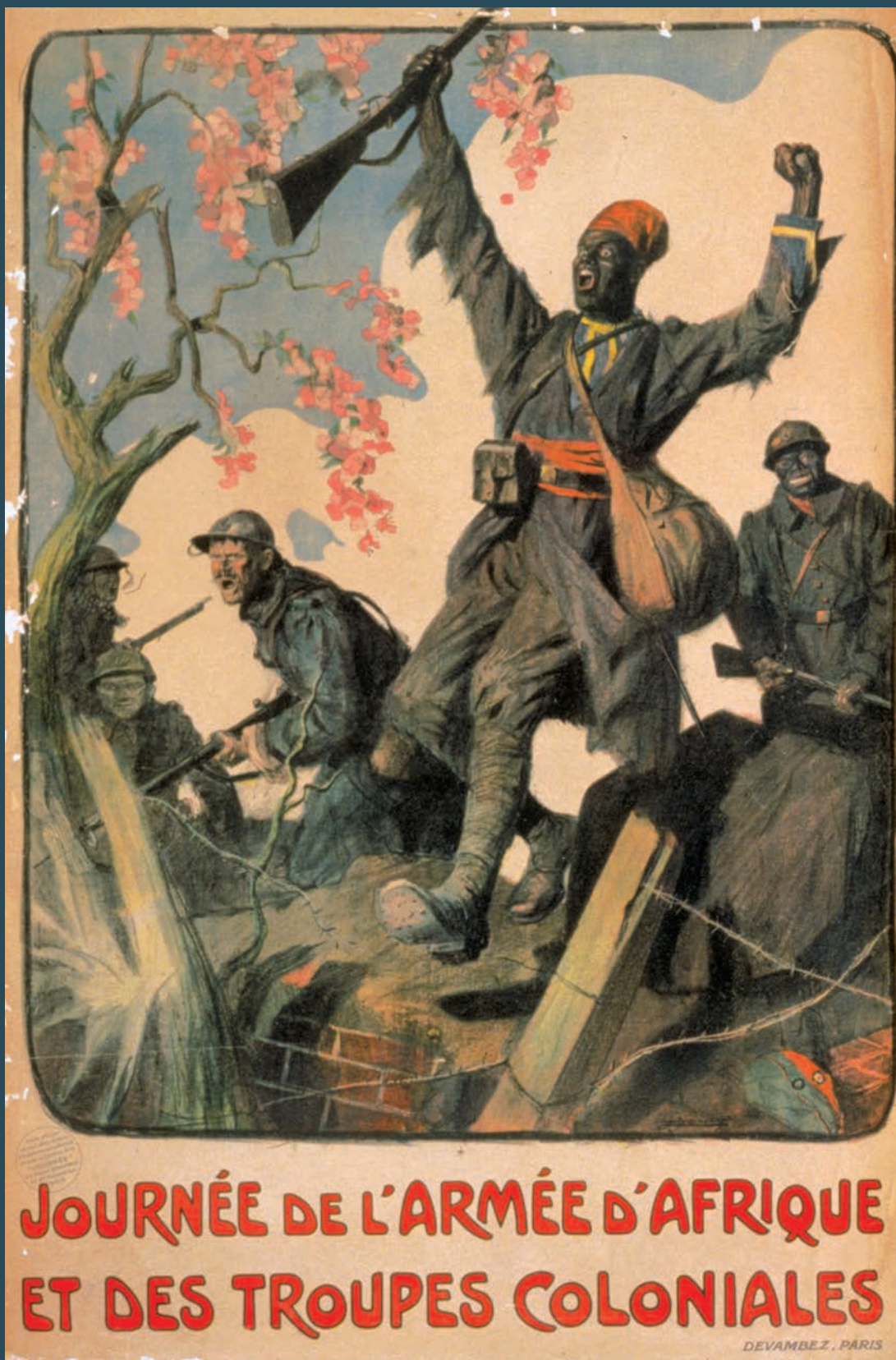
Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Omslagontwerp: Erwin Bomans ^{BNO} · Leucq! Creative Services, Goor
Vormgeving binnenwerk: Andre Klijsen, Villa Y, Den Haag
Lithografie: BFC, Amersfoort

ISBN 978.90.5730.943.4
NUR 680 / 689

Inhoud

	Inleiding	7			
1	Het uitbreken van de oorlog in 1914	13	26	De oorlog in de bioscoop	99
2	De bezetting van België	16	27	De strijd in het Midden-Oosten	102
3	De Duitse aanval op Frankrijk	19	28	Wapens en Technologie	105
4	Nederland neutraal	23	29	Het front in Macedonië	109
5	Het Oostfront	27	30	De oorlog onder de grond	112
6	Belgen in Nederland	31	31	Oorlogspoëzie	115
7	Het Ottomaanse Rijk aan Duitse kant	35	32	De Russische revolutie	119
8	Genocide of de Armeense kwestie?	38	33	De Verenigde Staten van Amerika	123
9	Chemische oorlogvoering	41	34	Krijgstucht	127
10	De beheersing van de zeeroutes	45	35	Passendale	130
11	Italië mengt zich in de strijd	49	36	Shell Shock	133
12	Oorlogsvrijwilligers	53	37	Oorlogsmythologie	137
13	Vestingwerken	56	38	Amerikanen in de frontlijn	141
14	Dieren	59	39	Het Thuisfront	145
15	Oorlog in Afrika	62	40	Inlichtingen	149
16	Loopgraven	65	41	Soldatenkerkhoven	152
17	Koloniën en voormalige koloniën in de oorlog	69	42	Oorlogshelden	156
18	Propaganda in oorlogstijd	72	43	Krijgsgevangenen	159
19	Censuur	76	44	Lachen in oorlogstijd	163
20	Verdun	79	45	De Wapenstilstand	166
21	Het leven aan het Front	83	46	Wilhelm II in Nederland	170
22	De grote doorbraak die mislukte	87	47	Spaanse griep	174
23	Paramilitaire vrouwen	90	48	Het verdrag van Versailles	177
24	De Luchtmacht	93	49	De puinhopen van de oorlog	183
25	Economie in oorlogstijd	96	50	De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog	187

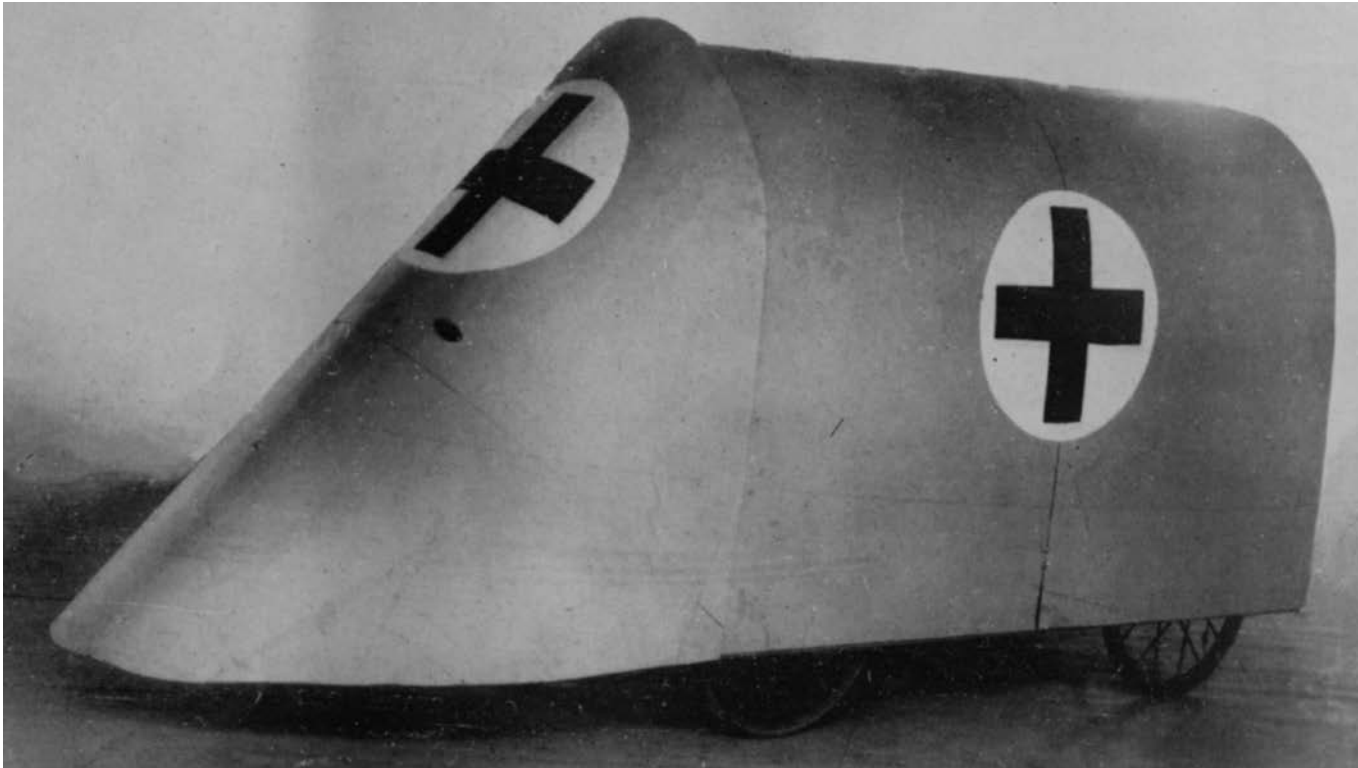
Koloniale troepen maakten deel uit van het Franse en Britse leger.
(Collectie Deutsches Historische Museum, Berlijn)

Inleiding

De 20^e eeuw is een uitzonderlijk roerige periode geweest. In de eerste plaats was er veel geweld: twee wereldoorlogen in elkaars verlengde en vervolgens de koude oorlog en de dekolonisatie-oorlogen. De militaire conflicten in het voormalig Joegoslavië, Afghanistan en Irak sluiten deze droevige rij. De 20^e eeuw is niet alleen een slachtveld geweest, maar ook, of misschien mede daardoor, een periode van enorme veranderingen op allerlei gebied. Om er een paar te noemen: vrouwenemancipatie, toenemende overheidsbemoeienis, secularisering en het omgekeerde daarvan, en grote verschuivingen in de machts- en economische verhoudingen in de wereld. Een essentieel moment voor dit alles is het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog geweest, aanvankelijk De Grote of de Europese Oorlog genoemd. Groot was hij niet alleen door het feit dat in bijna alle werelddelen werd gevochten, maar ook omdat het een totale oorlog was. Totaal in oorlogsdoelen en wijze van oorlogvoering, maar ook totaal door de inzet van alle burgers en de toenemende staatscontrole over hen. Er bestond weinig verschil meer tussen het militaire en het civiele leven. Het onderscheid tussen de frontlinie en het thuisfront werd gedeeltelijk opgeheven. Zonder het thuisfront kon de oorlog niet worden gewonnen en de burgers liepen nu ook zelf meer risico rechtstreeks door de oorlogshandelingen te worden getroffen.

In vijftig onderwerpen zijn in de canons van dit boek de belangrijkste gebeurtenissen van de Eerste Wereldoorlog in woord en beeld opgenomen. Het begint met de moord op de Oostenrijkse troonopvolger in juni 1914. Dat vormde de directe aanleiding tot de enorme uitbarsting van geweld. Het benoemen van de oorzaken hiervan en de schuldvraag is ingewikkelder. De Eerste Wereldoorlog wordt soms een tragisch en nodeloos conflict genoemd. Tragisch was het zeker, maar een uitbarsting viel wel te verwachten. In Europa waren er zes grootmachten, allemaal in staat oorlog te voeren. Het waren het Britse Rijk, Frankrijk, Rusland, Oostenrijk-Hongarije, Italië en Duitsland. Al deze staten waren in principe bereid geweld te gebruiken wanneer dat wat zij als hun vitale belangen zagen, in gevaar leek te komen. Dat kon uitbreiding van hun gebied zijn, of het handhaven daarvan. Zo kwamen eind 19^e eeuw Engeland en Frankrijk met elkaar in botsing over het ver-

werven van koloniën in Afrika. Ook Duitsland en Italië probeerden daar voet aan de grond te krijgen. Voor grote onrust zorgde ook de langzame afbrokkeling van het vroeger zo machtige Ottomaanse Rijk. Op de Balkan probeerden nieuwe staten als Servië en Griekenland hun territorium uit te breiden evenals de grootmacht Oostenrijk-Hongarije. Rusland wilde graag de doorgang van de Zwarte Zee naar de Middellandse Zee beheersen. Verder was Frankrijk in de Frans-Pruisische Oorlog van 1870 zijn regio Elzas-Lotharingen kwijtgeraakt aan de nieuwe Duitse eenheidsstaat. Dat was zeker geen situatie die de Fransen voor altijd wilden accepteren. Conflictstof genoeg dus. Omdat geen van de zes staten in staat was de anderen in zijn eentje te domineren, sloten ze onderling verdragen, die vaak geheim gehouden werden. Zo vormden de Duitsers met Oostenrijk-Hongarije en Italië sinds 1882 de zogenaamde *Triple Alliantie*. Frankrijk en Rusland kwamen overeen elkaar te helpen in een eventuele oorlog en vormden samen met Engeland de *Entente*. Het was voor iedereen duidelijk dat Europa op een vulkaan leefde. De diverse landen probeerden militair zo goed mogelijk op een uitbarsting voorbereid te zijn. Een wapenwedloop hoeft niet altijd tot oorlog te leiden, maar het maakt het onderling wantrouwen wel groter. Zo zorgde de opbouw van een grote oorlogsvloot in Duitsland rond 1900 voor grote bezorgdheid bij de Britten over hun heerschappij op zee. De moord in juni 1914 fungeerde inderdaad als een lont in een kruitvat. Na de oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarije aan Servië op 28 juli brak de oorlog uit tussen Duitsland en Oostenrijk-Hongarije aan de ene kant en Frankrijk en Rusland aan de andere zijde. Omdat het Duitse opperbevel een snelle opmars noodzakelijk achtte naar Noord-Frankrijk en Parijs om de Fransen te kunnen verslaan om daarna al hun krachten tegen Rusland te kunnen bundelen, trokken de Duitse legers dwars door België heen. Dat bracht Engeland ook in de strijd. De Engelsen hadden de neutraliteit van België gegarandeerd en voelden zich ook bedreigd door een eventuele blijvende bezetting van de Belgische havens, die zo gevaarlijk dicht bij de Engelse kust lagen. Bovendien hadden zij al vóór de oorlog plannen gemaakt met het Franse opperbevel. In geval van oorlog met Duitsland zouden zij troepen sturen, mits de Fransen de Belgische neutraliteit zouden respecteren en niet als

Een bijzonder voertuig van het Rode Kruis om slachtoffers te helpen bij de loopgraven. (Collectie Library of Congress, Washington)

eersten de Belgische grens zouden overtrekken. De Italianen wachtten af en bleven voorlopig neutraal. Eenzelfde afwachende houding namen de Balkanlanden aan. Anders dan België bleef Nederland buiten de oorlog. In de Duitse oorlogsplannen was oorspronkelijk een opmars door Zuid-Limburg opgenomen. Zo zou het mogelijk zijn de sterke Belgische forten bij Luik en Namen te omzeilen. De Duitse legerleider Von Moltke besloot uiteindelijk toch het Nederlands grondgebied rechts te laten liggen. Dat scheelde militaire tegenstand, maar een neutraal Nederland kon vooral ook een belangrijke rol spelen voor de Duitse voedselvoorziening en doorvoer van allerlei andere broodnodige grondstoffen. In de woorden van het Duitse Hoofdkwartier: Nederland moest de buis worden waardoor Duitsland kon ademen. Vandaar dat het risico van de forten op de koop werd toegenomen.

In de eerste oorlogsmaand vielen de Russen Oost-Pruisen binnen en de Fransen Elzas-Lotharingen en de Belgische Ardennen. De Russen en de Fransen hadden de afspraak gemaakt op hetzelfde moment aan te vallen om Duitse troepen te binden. De Duitsers voerden hun eigen plan uit en bereikten via België het industriegebied van Noord-Frankrijk. Het was op alle fronten een bewegingsoorlog, waarin de legers door middel van manoeuvreren probeerden tot een beslissende doorbraak te komen of die juist te voorkomen. Na de slag bij de Marne en de zogenaamde race naar de zee kwam er een einde aan de Duitse

opmars. De frontlijn in het westen liep vast in de loopgraven over een lengte van meer dan 700 kilometer van de Zwitserse grens tot aan de Belgische kust bij Nieuwpoort. De verdedigingswapens bleken telkens sterker dan de mankracht en middelen van de aanvallers. In het oosten bleef de bewegingsoorlog in de uitgestrekte vlaktes van de Baltische gebieden en Polen met wisselend succes doorgaan totdat de Russen door de communistische revolutie van eind 1917 gedwongen werden tot een wapenstilstand met de Duitsers en de Oostenrijkers. Daarvoor had de oorlog zich over de wereld uitgebreid. Op 23 augustus 1914 had Japan zich aangesloten bij de Britten. Het hoopte op gebiedsuitbreiding in de Stille Zuidzee en China. In november van datzelfde jaar koos het Ottomaanse Rijk definitief de kant van de Duitsers. Dat leidde onder andere tot een mislukte invasie door de geallieerden van het schiereiland Gallipoli in 1915. Zij waren van plan op die manier de Dardanellen in handen te krijgen, het Ottomaanse leger tot overgave te dwingen en zo op de Balkan een nieuw front mogelijk te maken tegen Oostenrijk-Hongarije. In Afrika vielen Franse en Engelse troepen de Duitse kolonies aan. De oceanen werden een fel betwist gebied. De Duitsers probeerden hun inferioriteit op het water te compenseren door de inzet van zoveel mogelijk duikboten. In mei 1915 verkozen de Italianen hun neutraliteit op te geven. Zij vielen Oostenrijk in de Alpen aan, een zeer moeilijk begaanbaar en onherbergzaam gevechtsterrein.

Er werd nu bijna overal in de wereld gevochten en het was inderdaad een totale oorlog. De staat en vooral zijn militaire

vertegenwoordigers kregen volmachten die het mogelijk maakten alles en iedereen te controleren en in te zetten voor de oorlogsinspanningen. Er moest een beroep gedaan worden op het werk van vrouwen in leger en industrie, wat verandering bracht in hun positie in de samenleving. Allerlei vrijheden werden ingeperkt en de overheid verstevigde drastisch de greep op het economisch leven. Propaganda en censuur werden steeds belangrijker middelen om de gewenste controle over de eigen bevolking te behouden en zo mogelijk de tegenpartij schade toe te brengen. De hele industriële productie in de oorlogvoerende landen werd meer en meer aangepast aan de behoeften van de legers.

Deze oorlogsindustrie hield ook de vervaardiging in van nieuwe wapens die aan de overwinning konden bijdragen. We zien daardoor bijvoorbeeld de spectaculaire ontwikkelingen in de luchtvaart en in de vervaardiging en het gebruik van chemische wapens als gas en van nieuwe aanvalswapens als tanks en vlammenwerpers. Uiteindelijk heeft dat alles het militair

De inzet van vrouwen was belangrijk. Britse oproep voor vrouwen om in munitiefabriek te gaan werken. (Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Brussel)

evenwicht tussen de partijen niet ingrijpend gewijzigd. Ook alle grote, als beslissend bedoelde offensieven hebben dat niet kunnen bewerken. Verdun, de Somme en Passendale zijn bekende en beruchte namen in dit opzicht. Het is waar dat de geallieerden onder meer door de mankracht die zij uit het gemenebest en de Franse koloniën konden halen, hun enorme verliezen makkelijker konden compenseren dan de Duitsers en Oostenrijkers. De Russen hadden een eigen enorm achterland. Na de vrede met Rusland in 1917 konden de Centralen echter weer een groot gedeelte van hun troepen uit het oosten naar het westelijk front overbrengen. Het machtsevenwicht werd uiteindelijk doorbroken door de inmenging van de Verenigde Staten. In april 1917 had Amerika aan Duitsland de oorlog verklaard. De Russische Revolutie en de Amerikaanse deelname aan de oorlog maakten van 1917 een cruciaal jaar in de oorlog. De Amerikaanse inbreng zou overigens pas voelbaar worden in de tweede helft van 1918, toen hun divisies in Frankrijk langzamerhand gevechtssklaar waren. Na een laatste wanhoopsoffensief in het voorjaar van 1918 moesten de Duitsers op 11 november 1918 om 11 uur in de ochtend wel een opgedrongen wapenstilstand accepteren. Voor hen vernederende vredesbesprekingen zouden het jaar daarop volgen. Nog afgezien van de enorme verwoestingen en economische schade in de door de oorlog getroffen gebieden werden alle deelnemende landen in rouw en treurnis gedompeld. Aan de kant van de Geallieerden sneuvelden in totaal circa 5,5 miljoen soldaten, waaronder 1.8 miljoen Russische, 1.4 miljoen Franse en 930.000 Britse. Aan de kant van de Centrale machten waren dat er in totaal circa 4 miljoen, waaronder 2 miljoen Duitsers en 1,2 miljoen uit Oostenrijk-Hongarije. Het aantal gewonden was ongeveer drie maal zo hoog. Daarnaast kwamen in totaal circa 6 miljoen burgers om het leven, in Duitsland 700.000 en in Rusland en Turkije beide liefst 2 miljoen. Deze gruwelijke cijfers worden nog overtroffen of minstens geëvenaard door het aantal slachtoffers van de Spaanse griep, die aan het eind van de oorlog tot een epidemie uitgroeide. Alle in deze inleiding besproken gebeurtenissen zullen in de vijftig volgende vensters aan de orde komen.

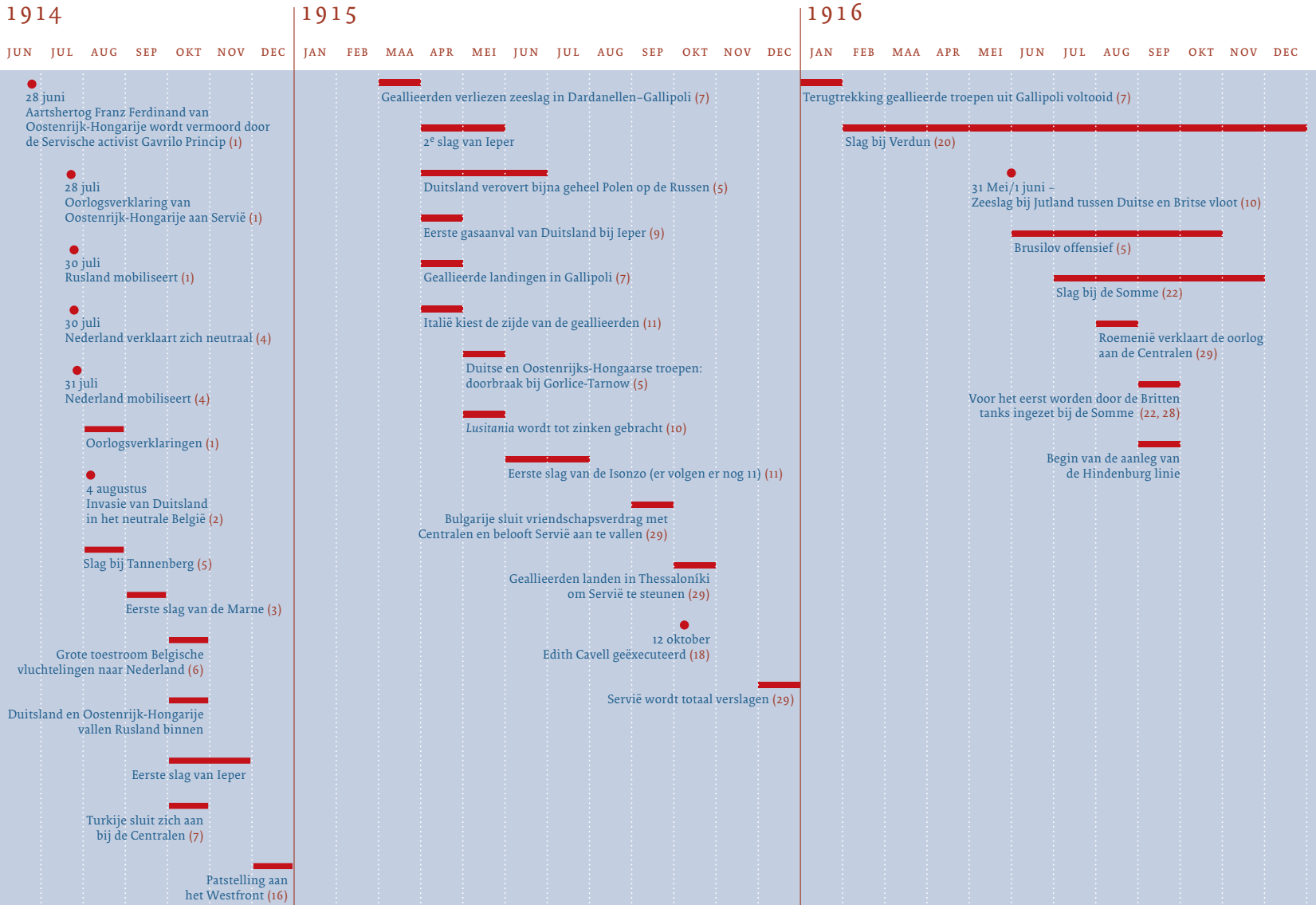
VERDER LEZEN:

- David Stevenson, 1914-1918. *The History of the First World War*. Londen, 2004.
- Hew Strachan, *The First World War*. Oxford, 2004.

MEER INFORMATIE

- www.europeana1914-1918.eu/nl
- www.wereldoorlog1418.nl/
- www.ssew.nl/
- www.forumeerstewereldoorlog.nl/

Tijdlijn

1917

JAN FEB MAA APR MEI JUN JUL AUG SEP OKT NOV DEC

Onbeperkte duikbootoorlog van Duitsland (10)

Tsaar Nicolaas II treedt af door Russische revolutie (32)

6 april
Verenigde Staten verklaren de oorlog aan Duitsland (33)

Muiterij Franse leger bij Chemin des Dames (34)

Griekenland sluit zich aan bij de geallieerden (29)

Kerensky/Brusilov offensief (32)

Begin van de 3^e slag bij Ieper-Passendale (35)

15 oktober
Executie Nederlandse spionne
Mata Hari (40)

Nederlaag van de Italianen
bij Caporetto (11)

Bolsjewieken grijpen de macht in Rusland
onder leiding van Lenin (32)

Rusland sluit met Centralen
een wapenstilstand af (32)

1918

JAN FEB MAA APR MEI JUN JUL AUG SEP OKT NOV DEC

Centralen en Rusland sluiten verdrag van Brest-Litovsk (32)

Begin Duitse voorjaarsoffensief in Picardie (45)

Von Richthofen sneuvelt (24)

Amerikanen in de aanval bij Belleau Wood (38)

Tweede slag bij de Marne (45)

Duitsers slagen er niet in
door te breken en trekken zich terug
achter de Hindenburglinie

Geallieerden breken door
de Hindenburglinie

Begin van het
Maas-Argonne offensief (33)

Doorbraak geallieerden
Macedonische front (29)

Overwinning van Italië bij
de slag van Vittorio-Veneto (11)

10 november
Keizer Wilhelm II komt
in Nederland aan (46)

11 november
Wapenstilstand bij Compiègne (45)

1919

JAN FEB MAA APR MEI JUN

28 juni
Verdrag van Versailles (48)

Aanslag op Aartshertog Franz Ferdinand. (Collectie Hachette, Bibliothèque Nationale, Parijs)

1 Het uitbreken van de oorlog in 1914

Eind juli 1914 lopen de spanningen in Europa hoog op. Verschillende landen voelen zich genoodzaakt hun troepen te mobiliseren en begin augustus trekken deze legers tegen elkaar op. Een al lang slepend conflict tussen Oostenrijk-Hongarije en Servië komt tot uitbarsting na een terroristische daad in de Bosnische hoofdstad Sarajevo.

DE MOORDAANSLAG

In januari 1914 nam de neef en beoogde opvolger van de Oostenrijkse keizer, aartshertog Franz-Ferdinand, het achteraf fatale besluit naar Bosnië-Herzegovina op de Balkan te gaan in zijn functie als Inspecteur-Generaal van het leger. Dat gebied was in 1908 door het Oostenrijks-Hongaarse Rijk na een jarenlange bezetting ingelijfd. Vooral de Servische bewoners van de Balkan waren daar laaiend over. Zij droomden van een groot Servisch Rijk en ze haatten de Oostenrijkers en Hongaren, die dat in de weg zaten. Extra verbittering was er over de datum van het voorgenomen bezoek. De 28^e juni was en is nog steeds een heilige dag voor Servische nationalistes. Op die dag was in 1389 op het Merelveld in Kosovo door de Serviërs een wanhopige en legendarische strijd tegen Turkse invallers geleverd. Tijdens de recente Navo bombardementen op Belgrado bleek dat de herinnering daaraan in Servië nog steeds springlevend is.

In Servië was begin 1914 een groot aantal organisaties actief, die onder andere door daden van terrorisme hun nationalistische doelstellingen probeerden te verwezenlijken. Een van die – meestal geheime – genootschappen, de Zwarte Hand, was direct betrokken bij de voorbereidingen voor een aanslag op Franz-Ferdinand. Van deze nationalistische groep waren verschillende Servische officieren lid, onder wie leden van de Geheime Dienst. Drie jonge Bosnische studenten van Servische komaf waren eind mei in Belgrado door de Zwarte Hand van wapens voorzien. Zij kregen ook een korte training in het gebruik ervan. In juni werden zij over

de grens met Bosnië gesmokkeld. Op de eerder genoemde 28^e juni reed de aartshertog in gezelschap van zijn vrouw, gravin Sophie Chotek, in een open auto van het station naar het stadhuis van Sarajevo, de hoofdstad van Bosnië-Herzegovina.

Langs de route stonden veel toeschouwers. De samenzweerders hadden zich onder hen gemengd. Een van de drie, Nedeljko Cabrinovic gooide een handgranaat naar de passerende auto. Het projectiel stuitte af en kwam onder een volgauto tot ontploffing. Daarbij raakten drie officieren en een aantal toeschouwers gewond.

Cabrinovic probeerde vervolgens zelfmoord te plegen, maar hij was daarbij even onhandig als met zijn worp. Schijnbaar onaangedaan bracht Franz-Ferdinand zijn bezoek aan het stadhuis. Voordat hij daarna doorging met zijn dagprogramma wilde hij eerst de gewonde officieren in het ziekenhuis bezoeken. Zijn chauffeur

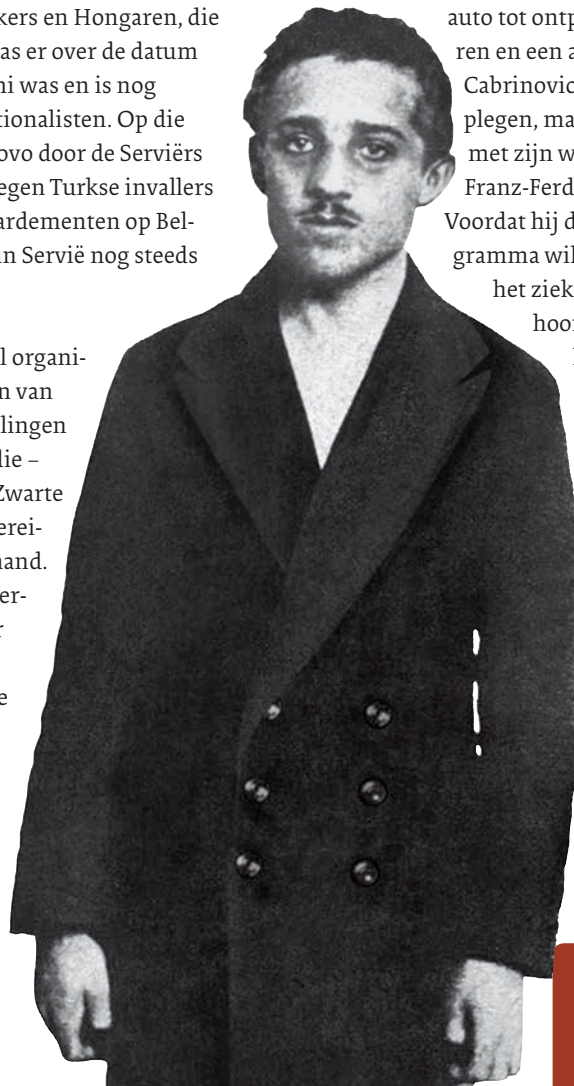
hoorde dat iets te laat en was al een voor

het ziekenhuis verkeerde weg ingeslagen. Om aan de opdracht van de aartshertog te voldoen moest hij een klein stukje achteruit rijden.

Juist waar dat gebeurde, stond een van de andere studenten, Gavrilo Princip met het Browning pistool dat hij van de Zwarte Hand had gekregen. De negentienjarige schoot twee keer. Zowel de aartshertog als Sophie werden geraakt en kwamen om. Princip werd ter

De dader Gavrilo Princip.

(Collectie Robert Hunt Picture Library)

Keizer Wilhelm II met zijn 6 zonen, allen overleefden de oorlog.
(Familienarchiv Hamann)

plekke gearresteerd en een paar maanden later veroordeeld tot twintig jaar dwangarbeid. Door zijn jeugdige leeftijd ontsnapte hij aan een doodvonnis. Hij zou in 1918 in de gevangenis sterven aan tuberculose. Zijn terroristische daad met een klein 9mm pistool had enorme gevolgen. Begin augustus barstte vanuit veel grotere vuurmonden een onvoorstelbare golf van geweld los in de wereld. Rond de tien miljoen soldaten zouden de dood vinden.

De Balkan was al lang het kruitvat van Europa. Daar waren de onderlinge twisten tussen de landen voor verantwoordelijk, maar ook de houding van de grootmachten Oostenrijk-Hongarije en Rusland. Beide landen probeerden hun invloed op de Balkan uit te breiden. Na de aanslag wilden de haviken in de Oostenrijks-Hongaarse regering een hard optreden tegen Ruslands bondgenoot Servië. Diplomatiek overleg met hun eigen bondgenoot in Berlijn leverde hen de fameuze 'blanco cheque' van de 6^e juli op. Daarin gaf de Duitse regering hen de volledige vrijheid naar eigen goeddunken tegen Servië op te treden. Mocht dat leiden tot Russische interventie, dan zouden de Duitsers Oostenrijk-Hongarije te hulp schieten. Daar was kennelijk op dat moment nog weinig angst voor. Wilhelm II, keizer van Duitsland en koning van Pruisen, vertrok de volgende dag op zijn jacht voor een vakantie in de Noorse fjorden.

Mede op basis van de 'blanco cheque' werd na enig uitstel in de avond van de 23^e juli door de Oostenrijkers een ultimatum met een aantal eisen aan de Servische regering overhandigd. Die varieerden van de toezegging niet meer naar een groter Servië te streven en er ook geen propaganda voor te maken, tot inschakeling van Oostenrijks-Hongaarse beambten in het onderzoek in Servië naar de aanslag. Het ultimatum liep af op de 25^e juli. De Serven antwoordden dat zij bereid waren de meeste eisen in te willigen, maar niet konden toestaan dat hun soevereiniteit zou worden aangetast. In het besef dat Oostenrijk waarschijnlijk zou aanvallen, begon Servië zijn troepen te mobiliseren. De oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarije liet niet lang op zich wachten en de verwachte aanval begon op 29 juli met een beschieting van Belgrado, de hoofdstad van Servië, door schepen op de Donau. Op diezelfde dag waarschuwden de Duitsers de Russen dat een eventuele Russische mobilisatie oorlog zou betekenen. Toch werd die op 31 juli afgekondigd. De Duitsers reageerden met een eigen mobilisatie op 1 augustus en met een oorlogsverklaring. Een groot militair conflict in het oosten van Europa was onvermijdelijk geworden.

Een verdrag tussen Frankrijk en Rusland van 1892 was de oorzaak van een nog verdere uitbreiding van de oorlog. Daarin hadden de ondertekenaars zich verplicht elkaar te hulp te

komen in geval een van beiden zou worden aangevallen. Op 1 augustus verklaarden de Duitsers de oorlog aan de Russen. De Fransen hadden al het bevel tot mobilisatie gegeven. De Engelsen aarzelden nog, maar de doortocht van het Duitse leger op 4 augustus door het neutrale België bracht hen ook direct in de oorlog. Het enige grote land in Europa dat nog tot mei 1915 buiten de oorlog zou blijven, was de oorspronkelijke bondgenoot van Duitsland en Oostenrijk-Hongarije, Italië.

In de eerste maanden van 1914 waren er maar weinig mensen in Europa die geloofden dat er een grote oorlog kon komen. Als men al met de mogelijkheid rekening hield, was de overheersende gedachte dat het óf een beperkt conflict op de Balkan zou zijn óf heel kort zou duren en betrekkelijk weinig schade aanrichten. Het liep allemaal heel anders. De oorlog kwam, duurde langer dan vier jaar en bracht onnoemelijk leed en enorme economische schade. Vanaf het eerste begin werd er natuurlijk fel gediscussieerd over de vraag wie of wat verantwoordelijk was voor deze ramp. Die vragen worden tot op de dag van vandaag gesteld. Er werden en worden veel verschillende antwoorden gegeven. Om er enkele te noemen: de wapenwedloop, de risico's van de geheime diplomatie, de heerszucht van Duitsland, de wens van Oostenrijk-Hongarije om door een buitenlandse oorlog interne spanningen tussen de diverse bevolkingsgroepen te voorkomen, de schurkenstaat Servië, machinaties van Groot-Brittannië om het machtsevenwicht op

Soldaten van het Oostenrijks-Hongaarse leger nemen in Praag afscheid, de oorlog begint. (Collectie Ullstein-Bilderdienst, Berlijn)

het continent te bewaren en daardoor hun eigen positie veilig te stellen, revanchegevoelens van Frankrijk over het verlies van Elzas-Lotharingen, oorlogszuchtigheid van diverse groepen of individuen of de onontkoombare dynamiek van toevallige gebeurtenissen. Het zal altijd een discussie blijven welke factor hier het belangrijkste is geweest. Er is nog een andere factor van betekenis geweest. In 1914 werd de mogelijkheid van oorlog tussen grootmachten gemakkelijker aanvaard dan nu en er werd derhalve niet alles aan gedaan om het te voorkomen.

VERDER LEZEN :

- S. Williamson, *Austria-Hungary and the Origins of the First World War*. Bedford/St Martins, 1991.
- M. MacMillan, *The War that ended Peace. The road to 1914*. New York, 2013.

MEER INFORMATIE :

- <http://iturl.nl/sniA->
- www.ssew.nl (zoek op: 'ontstaan')

BEZOEKEN :

- Heeresgeschichtliches Museum in Wenen, met collectie Eerste Wereldoorlog, waaronder de auto waarin Franz Ferdinand zat toen hij werd vermoord.

